

УДК 821.161.206-2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-6-16>

Олександра ЦЕПА,
orcid.org/0000-0001-9282-4215
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної літератури
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна) tsepaov@gmail.com

СУБСТАНЦІЯ ЧАСУ В АВТОРСЬКОМУ КОДУВАННІ ІВАНА КОЧЕРГИ (НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ «МАЙСТРИ ЧАСУ»)

У статті йдеться про значущість для творчості митця всеохопної думки чи ідеї.

Акцентовано на вагомості роздумів Івана Кочерги про субстанцію часу як у п'єсі 1933 року «Майстри часу» («Годинникар і курка»), так і у творчості митця загалом. Окреслено тематичні спектри та ракурси фахових досліджень згаданого драматичного тексту.

Обґрунтовано особливості дослідження в ракурсі проблеми автора специфіки художнього кодування часу в п'єсі «Майстри часу» Івана Кочерги. Окреслено відповідний інструментарій систематизації й узагальнення авторських акцентів.

На прикладі життєсвіту Карфункеля висвітлено ключові нюанси закодованих у тексті роздумів про вічну субстанцію. Увиражено низку інших неординарних й епатажних реплік Тобіаса як щодо себе й інших, так і про довоколишній світ.

Предметом інтерпретації стали авторські міркування про так званий «закон тісного часу», про час як відчуття людей, як вічну субстанцію без початку і кінця, як самозаперечення, рух назад, як конкретну суспільно-історичну екзистенцію, як синтез індивідуального та загальнолюдського вимірів, тлінного і вічного тощо.

Спостережено, що суть більшовицької влади оприявлюється драматургом у зображенні грабіжницьких дій більшовиків, їхньої фанатичної самопожертви заради партійної справи, пріоритету громадського, класового над особистим, політики соціалізму.

Стверджено, що так звана «інформація» про час представлена в тексті як безпосередньо – у відповідних висловлюваннях дійових осіб, так і опосередковано – у їхніх принагідних роздумах/рефлексіях/учинках. Увиражено, що авторські роздуми кодуються в тексті реальним (перипетії особистого життя персонажів на тлі соціально-політичних подій – Першої світової війни, Української революції 1917–1921 років, приходу до влади більшовиків, становлення більшовицького суспільства тощо) та ірреальним (містичні, екстрасенсорні здібності Тобіаса Карфункеля) вимірами.

Ключові слова: ідея, час, проблема автора, художнє кодування, реальний та ірреальний виміри.

Oleksandra TSEPA,
orcid.org/0000-0001-9282-4215
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
(Kropyvnytskyi, Ukraine) tsepaov@gmail.com

THE SUBSTANCE OF THE TIME IN THE AUTHOR'S CODING OF IVAN KOCHERGA (BASED ON THE PLAY "MASTERS OF THE TIME")

The article deals with the importance of a comprehensive thought or idea for the artist's work.

The article focuses on the significance of Ivan Kocherger's reflections on the substance of time both in the play "Masters of the time" ("The Watchmaker and the chicken"), written in 1933, and in the artist's work as a whole. Thematic ranges and angles of a number of different professional studies of the mentioned dramatic text are outlined.

The article substantiates the features of the study in the perspective of the author's problem of the specifics of artistic coding of time in the play "Masters of the time" written by Ivan Kocherger. The corresponding tools for systematization and generalization of author's accents are outlined.

Using the example of Carfunkel's life world, the key nuances of the reflections on eternal substance encoded in the text are highlighted. A number of other extraordinary and shocking remarks of Tobias are also highlighted, both in relation to himself and others, and about the world around him.

The subject of interpretation was the author's reasoning about the so-called "law of cramped time", about time as a feeling of people, as an eternal substance without beginning and end, as self-denial, movement back, as a concrete socio-historical existence, as a synthesis of individual and universal dimensions, mortal and eternal and etc.

It is observed that the essence of the power of the bolsheviks is expressed by the playwright in the depiction of the predatory actions of the bolsheviks, their fanatical self-sacrifice for the sake of the party business, the priority of the social, class over the personal, and the policy of social construction.

It is argued that the so-called "information" about time is presented in the text both directly – in the relevant statements of the actors, and indirectly – in their random thoughts/reflections/actions. It is noted that the author's reflections are encoded in the text by real (twists and turns of the personal life of the characters against the background of socio-political events – the First World War, the Ukrainian revolution of 1917–1921, the rise to power of the bolsheviks, the formation of bolsheviks' society, etc.) and surreal (mystical, psychic abilities of Tobias Karfunkel) dimensions.

Key words: *idea, time, author's problem, artistic coding, real and unreal dimensions.*

Постановка проблеми. Свого часу Іван Кочерга зауважував, що «<...> драматургу для творчості потрібен особливий талант, але перш за все виношена і наболіла думка, ідея, для якої і талант, і мистецтво є тільки засобами відтворення» (Дончик, 1994: 712).

Аналіз досліджень. Художнє кодування роздумів, пов'язаних із *Часом*, стало помітним у п'єсі 1933 р. «Майстри часу» («Годинникар і курка»). Така ідея і п'єса загалом набули деякої знаковості для творчості митця, стали магнетично притягальними для відповідних літературно-критичних рефлексій. У цьому ракурсі маємо на увазі дослідження концепції суб'єктивності часу і простору (Бодик, 2004), ідеї як домінуючого чинника в образах-символах (Кудрявцев, 2006), типології символізму (Хороб, 2013), нових інтермедіальних інтерпретацій (Матющенко, 2018), визначальних особливостей тексту (Матющенко, 2010) тощо.

Мета статті. Зважаючи на тематичні спектри та ракурси фахових досліджень щодо п'єси І. Кочерги «Майстри часу», уважаємо за доцільне осмислити специфіку художнього кодування в тексті субстанції часу за допомогою відповідного інструментарію концепції, розробленої нами в контексті актуальної у філології проблеми автора (див. розлогіше: (Цепа, 2014: 8–78)). Належній систематизації й узагальненню всіх увиразнених автором нюансів, пов'язаних із субстанцією *Часу*, сприятиме системне обґрунтування відповідних змістово-формальних аспектів драматичного твору.

Виклад основного матеріалу. Найбільше авторських роздумів про вічну субстанцію сконцентровано в життєві Tobiasa Karfunkela, якій називав себе «майстром часу», що «розуміє життя <...> і його механізм» (Кочерга). Таке самоусвідомлення і самосприймання «демонічного персонажа», «всесильного повелителя часу» (Цалик, Селігей, 2010: 74) закономірно провокувало низку інших неординарних і епатажних реплік як щодо себе й інших, так і про довколишній світ.

Серед усіх висловлювань німця Tobiasa помітно вирізняється його обґрунтування так званого «закона тісного часу»: «час буває або пустий – цілий рік без подій, – або тісний від різних пригод, що налазять один на один і валіться, як сніг на голова» (Кочерга). З позицій такого філософського світосприйняття він і пояснює вчителю гімназії Юркевичу перипетії його життя: «<...> Адже ж ви самі казали, що багато років проживали дуже нудно. І раптом поїхали за кордон. Ну, для уважний око це вже багато значить. Я зрозуміла, що для вас починалась смуга тісних часів – коли події доганяють один одна і йдуть як зграя риб, що збиралась викидати ікру» (Кочерга).

У контексті висловленого вартими уваги є роздуми драматурга про вагу активної життєвої позиції людини: пасивний Юркевич сприймає свою закордонну поїздку як «усмішку» долі, зустріч із Лідєю – як щасливий випадок, натомість «майстер <...> свого часу» Карфункель переконаний, що «розумна людина» сама керує подіями власного життя, а тому й радить «руським» інтелігентам «працювати, а не мріяти про краще життя, не ворухнувши пальцем, щоб його завоювати, здобути!» (Кочерга).

До речі, Юркевич, що на собі перевіряв, як за двадцять чотири хвилини «можна знайти щастя, <...> втратити щастя, <...> покохати на все життя» (Кочерга), є ще і своєрідною ілюстрацією незвичайних (екстрасенсорних, містичних) здібностей Карфункеля. Іраціональну сутність Tobiasa доповнюють і його дієвість, віра в успіх власної справи (створити годинник, що «покаже не той час, який нам здається, а той, що є насправді»), мрія – підкоривши час, «панувати на землі» (Кочерга).

Безсумнівно, не лише цікавими для реципієнта, але й такими, що продукують розмаїті асоціативні ряди, є такі акценти доктора механіки: *час як відчуття людей* («Що таке час? Для вас він іде занадто швидко, для мене, навпаки, дуже поволі. Такий час – тільки наше почуття. Його взагалі немає»; *І тоді – і тоді світ пізнає, що таке час.*

Люди пізнають, чому півгодини тривають часом довше, ніж десять років, і чому десять років старого такі не схожі на десять років юнака»); **час як вічна субстанція без початку і кінця, як самозаперечення, рух назад** («Час не має ні кінця, ні початку, він заперечує себе, він може йти назад») (Кочерга).

Варто зосередитись на осмисленні автором часу більшовиків – **часу як конкретної суспільно-історичної екзистенції**. У коментарі-оцінці Карфункеля («Вони, а не я, **майстри часу**»), у відповідних репліках-реакціях Черевка («<...> скільки нарobili ми тоді ділов за **короткий час**, коли воювали проти білих! Але **загнуздавши тоді час**, ми його не випустимо, товариші, і тепер. <...> І якщо тоді зуміли за рік здобути те, на що потрібно десять років, то зуміємо й тепер за чотири роки збудувати фундамент соціалізму») та Ліди («Так, це наша лічба, це наші зарубки, які ми робимо на **годиннику історії**. І від цих зарубок, від цих блискучих моментів змінюється обличчя землі. Ми вже робили такі зарубки, Трохимовичу. Ми робили їх там, на фронтах, коли п'ять років здавалися нам як **коротка мить** – а коштували **ста років**, бо потрясли і змінили весь світ») (Кочерга) маємо системні акценти автора про передумови і наслідки історичного перекодування суспільства так званими «приборкувачами» часу. Зауважимо, що саме в добу, коли панувала влада, ідеологи якої зазіхали на всесвітнє панування, відповідні амбітні наміри Карфункеля були зруйновані вщент. Німець зрештою визнав свою поразку перед цими новими «майстрами часу» (Кочерга).

Сама ж суть більшовицької влади оприявляється драматургом у зображенні грабiжницьких дій більшовиків («Лундишев <...> **Грабiлiвка, розбiйники, бандити. Землю забрали, садибу забрали, будинок забрали. Речі, одeжу, золото, срібло. І виїхати не можна. Сиди, подихай з голоду<...>**»), фанатичної самопожертви заради партійної справи, пріоритету громадського, класового над особистим («Ліда. Я комуністка, Лeсю, – значить, теж солдат. Партія кличе – я мушу йти. Це просто й неминуче, як смерть. Юркевич. Партія, партія <...> То навіщо ж тоді ця воля, яку ти захищаєш своєю кров'ю? Навіщо ця воля, якщо партія поглинає твою особу, твою душу, твою любов? Тоді це не воля, а насильство»; «Черевко. <...> мій син <...> вмирає <...> Якщо зараз не впорснути камфори – до ночі помре. То хіба ж це зупинить мене, примусить зійти з паровоза? Ні, товариші, – я ще міцніше натисну на важіль, бо й життя не

потрібне ні мені, ні моєму синові, якщо переможуть вороги революції»), політики соцбудівництва з її кодовими пунктами – «Всесоюзний з'їзд Рад», «п'ятирічка соціалістичного будівництва», «фундамент соціалізму», «партія, яка <...> до цієї мети веде!» (Кочерга).

Важливих нюансів у контексті бачення Часу як синтезу індивідуального та загальнолюдського вимірів додає авторське осмислення ролі революції, громадянського протистояння в житті особистості і суспільства. За словами Юркевича, революція «зупинила <...> всі годинники окремих людей і змусила їх жити і вмирати по її великих дзигарях, не питаючи, чи до впадоби це їм, чи ні» (Кочерга). Фанатичне захоплення Черевка революційними досягненнями більшовиків та в'їдливі репліки-коментарі Карфункеля увиразнюють час в аспекті тлінного і вічного: «К а р ф у н к е л ь (розсердивившись). А! Ви думаєте, що забирали собі всі поїзда і весь час для ваша революція і зупинили все життя! <...> Життя ще поверне вас назад тисячею турбот і жалощів! Воно єсть сильніше, ніж ваша революція!» (Кочерга). Словами Карфункеля автор провіденційно застерігає від поразки всіх тих, хто не узгоджує свою історичну ходу із законами всесвіту.

Висновки. Отже, у процесі дослідження в ракурсі проблеми автора специфіки художнього бачення в п'єсі «Майстри часу» І. Кочерги ми розкодували так звану «інформацію» про **Час** («закон тісного часу», **час як відчуття людей, як вічна субстанція, як самозаперечення, як рух назад, як конкретна суспільно-історична екзистенція, як синтез тлінного і вічного** тощо), що представлена в тексті як безпосередньо – у відповідних висловлюваннях дійових осіб, так і опосередковано – у їхніх принагідних роздумах/рефлексіях/учинках. Зауважимо, що відповідні авторські роздуми кодуються в тексті як реальним (перипетії особистого життя персонажів на тлі соціально-політичних подій – Першої світової війни, Української революції 1917–1921 рр., приходу до влади більшовиків, становлення більшовицького суспільства тощо), так і ірреальним (містичні, екстрасенсорні здібності Тобіаса Карфункеля).

Наш підхід аналізу/інтерпретації є черговою спробою не лише урізноманітнення літературознавчої рецепції тексту Івана Кочерги, але й наближення до глибшого пізнання перипетій його життя та специфіки творчості. Представлений інструментарій може бути доповненням чи підґрунтям для низки інших методик або концепцій дослідження як цієї п'єси, так і загалом творчої спадщини Івана Кочерги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бодик О. Авторська концепція суб'єктивності часу і простору в п'єсах І. Кочерги. *Всеосвіта* : вебсайт. 2004. URL: <https://vseosvita.ua/library/avtorska-konceptsiia-subektivnosti-chasu-i-prostoru-v-pesah-i-kocergi-128899.html> (дата звернення: 11.01.2021).
2. Іван Кочерга (1881–1952). *Історія української літератури. XX ст.* : у 2-х кн. Київ : Либідь, 1994. Кн. 1. : 1910–1930-ті рр. / за ред. В. Дончика. Київ : Либідь, 1994. С. 712–720.
3. Кочерга Іван. Майстри часу. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1068> (дата звернення: 02.01.2021).
4. Кудрявцев М. Ідея як домінуючий фактор в образах-символах історичної драматургії Івана Кочерги. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2006. № 10. С. 4–10.
5. Матиющенко А. Між коном і канонам: нові інтермедіальні інтерпретації української драматургії: нові сценічні версії творів Лесі Українки, Івана Карпенка-Карого, Миколи Куліша та Івана Кочерги. *Дивослово*. 2018. № 4. С. 52–56.
6. Матиющенко А. Романтик у лабетях залізної доби: шлях драматурга Івана Кочерги до його шедеврів «Свіччине весілля» та «Майстри часу». *Дивослово*. 2010. № 12. С. 48–51.
7. Хороб С. Типологія символізму в драматичних творах Івана Кочерги і зарубіжних драматургів (на матеріалі п'єс «Алмазне жорно», «Свіччине весілля» та «Майстри часу»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2013. Вип. 1. С. 205–210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2013_1_42 (дата звернення: 11.01.2021).
8. Цалик С., Селігей П. Таємниці письменницьких шухляд : Детективна історія української літератури. Київ : Наш час, 2010. 352 с.
9. Цепа О. Образ автора в поезіях Тараса Шевченка до заслання. Кіровоград : ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2014. 260 с.

REFERENCES

1. Bodyk O. P. Avtorska kontseptsiiia subiektyvnosti chasu i prostoru v piesakh I. Kocherhy [The author's concept of the subjectivity of time and space in the plays of I. Kocherha]. *Vseosvita* [vebsait]. URL: <https://vseosvita.ua/library/avtorska-konceptsiia-subektivnosti-chasu-i-prostoru-v-pesah-i-kocergi-128899.html> (data zvernennia: 11.01.2021). [in Ukrainian].
2. Ivan Kocherha (1881–1952). *Istoriia ukrainskoi literatury. XX stolittia* [History of Ukrainian literature. XX century]. U 2 kn. Kn. 1: 1910–1930-ti roky / za red. V. H. Donchyka. K. : Lybid, 1994. P. 712–720. [in Ukrainian].
3. Kocherha Ivan. *Maistry chasu* [Masters of time]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1068> (data zvernennia 02.01.2021) [in Ukrainian].
4. Kudriavtsev M. *Ideia yak dominuiuchy faktor v obrazakh-symvolakh istorychnoi dramaturhii Ivana Kocherhy* [The idea as a dominant factor in the images-symbols of the historical drama of Ivan Kocherha]. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli*. 2006. № 10. P. 4–10. [in Ukrainian].
5. Matiushchenko A. *Mizh konom i kanonom: novi intermedialni interpretatsii ukrainskoi dramaturhii* [Between law and canon: new intermediate interpretations of Ukrainian drama]. *Dyvoslovo*. 2018. № 4. P. 52–56. [in Ukrainian].
6. Matiushchenko A. *Romantyk u labetakh zaliznoi doby: shliakh dramaturha Ivana Kocherhy do yoho shedevriv "Svichchynne vesillia" ta "Maistry chasu"* [Romantic in the paws of the Iron Age: the path of playwright Ivan Kocherha to his masterpieces "Candle Wedding" and "Masters of Time"]. *Dyvoslovo*. 2010. № 12. P. 48–51. [in Ukrainian].
7. Khorob S. *Typolohiia symvolizmu v dramatychnykh tvorakh Ivana Kocherhy i zarubizhnykh dramaturhiv (na materialii pies "Almazne zhorno", "Svichchynne vesillia" ta "Maistry chasu")* [Typology of symbolism in the dramatic works of Ivan Kocherha and foreign playwrights (based on the plays "Diamond Mill", "Candle Wedding" and "Masters of Time")]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia : Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. 2013. Vyp. 1. P. 205–210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2013_1_42 (data zvernennia 11.01.21). [in Ukrainian].
8. Tsalyk S. M., Selihei P. O. *Taiemnytsi pysmennytskykh shukhliad: Detektyvna istoriia ukrainskoi literatury* [Secrets of writers' drawers: Detective history of Ukrainian literature]. K. : Nash chas, 2010. 352 p. [in Ukrainian].
9. Tsepa O. *Obraz avtora v poeziakh Tarasa Shevchenka do zaslannia* [The image of the author in the poems of Taras Shevchenko to exile]. Kirovohrad : PP "Tsentri operatyvnoi polihrafii "Avanhard", 2014. 260 p. [in Ukrainian].